

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ
PSIHOLOGIE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.:37.015.3(043.2)

BOGHIAN Ioana

VALENȚE PSIHOPEdagogICE DE FORMARE
INIȚIALĂ A CADRELOR DIDACTICE PENTRU
EDUCAREA TOLERANȚEI LA ELEVI

REZUMAT

al tezei de doctor în științe ale educației
Specialitatea: 531.01 – Teoria generală a educației

- Autor:** **Boghian Ioana**
- Conducător de doctorat:** **Guțu Vladimir,**
doctor habilitat în pedagogie,
profesor universitar
- Comisia de îndrumare:** **Bodrug-Lungu Valentina,**
doctor habilitat în pedagogie,
conferențiar universitar
- Șevciuc Maia,**
doctor în pedagogie,
conferențiar universitar
- Paiu Mihail,**
doctor în pedagogie,
conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2021

**Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale
Psihologie și Științe ale Educației,
Universității de Stat din Moldova**

Comisia de DOCTORAT,

aprobată de Consiliul Științific al USM (proces verbal nr.9 din 16 iunie 2020):

1. **Goraș-Postică Viorica**, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova – *președinte al comisiei*
2. **Guțu Vladimir**, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova – *conducător de doctorat*
3. **Șevciuc Maia**, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova – *referent oficial*
4. **Cojocariu Venera-Mihaela**, doctor în științele educației, profesor universitar, Universitatea "Vasile Alecsandri" din Bacău, România – *referent oficial*
5. **Siliștraru Nicolae**, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Tiraspol – *referent oficial*
6. **Darii Ludmila**, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova – *secretar al comisiei*

Suștinerea va avea loc la **17 martie, 2021**, ora **14:00**, în cadrul Universității de Stat din Moldova, bloc de studii III, sala 505, str. M. Kogălniceanu, 65^A, MD 2009, Chișinău, Republica Moldova.

Rezumatul, teza de doctor pot fi consultate la pagina web a Universității de Stat din Moldova (www.usm.md) și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Autor:

Boghian Ioana

Conducător de doctorat:

Guțu Vladimir,
doctor habilitat în pedagogie,
profesor universitar

Secretar al Comisiei de doctorat:

Darii Ludmila,
doctor în pedagogie,
conferențiar universitar

© **Boghian Ioana, 2021**

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța cercetării. Democratizarea și globalizarea societății moderne la nivel social, politic și cultural din ultimele decenii a generat noi direcții de cercetare pentru identificarea de noi resurse ca mijloace și scop al perfecționării formării profesionale a cadrelor didactice: Nieto S. & Bode P. [42], Vrăsmaș E., Nicolae S. & Vrăsmaș T. [29], Nedelcu A. [19, 20]. Drepturile universale ale omului și ale copilului, dezvoltarea liberă a individului în plan personal și profesional reprezintă nucleul politicilor educaționale din România, stipulat în Legea educației naționale [50].

Deși este minoritatea cea mai numeroasă după cea maghiară în România, minoritatea romă are încă o slabă reprezentare în instituțiile publice și o putere redusă de a introduce pe agenda publică probleme specifice; majoritatea reprezentanților acestei etnii se confruntă încă cu importante dificultăți, formule precum excludere, marginalizare socială și culturală, discriminarea devenind aproape un loc comun în descrierea situației minorității roma. Problemele legate de educația copiilor romi pot fi privite din câteva perspective: în plan socio-economic, slaba participare școlară a copiilor romi poate fi explicată ca o consecință directă a stării de sărăcie în care se găsește o mare parte a acestei populații; abordarea culturalistă explică participarea școlară redusă a romilor prin diferențele culturale, prin stilul diferit de viață al acestora și anume, participarea redusă la școlarizare ar reprezenta o formă de rezistență a romilor la asimilarea culturală; tot aici ar trebui menționată tradiția conform căreia căsătoria fetelor la vârste fragede este considerată, în cultura romă, ca un mod de protejare a acestora deși studiile pun perpetuarea acestei tradiții pe seama lipsei de educație și a condițiilor financiare precare; un al treilea tip de abordare vizează eșecul instituțional, încercând să explice participarea școlară redusă prin caracteristicile organizării sistemului de învățământ și deficiențele politicilor educaționale promovate. Slaba participare la educație, nivelul redus de instruire și analfabetismul se manifestă negativ în planul dezvoltării personale a romilor, al șanselor de viață, al oportunităților de mobilitate socială și, nu în ultimul rând, al posibilității de exercitare deplină a drepturilor cetățenești. În acest context, considerăm că stimularea participării la educație a copiilor romi constituie o prioritate în rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă această etnie.

Cercetarea de față vizează elevii de etnie romă în școlile din spațiul românesc din prisma: atitudinilor față de aceștia a cadrelor didactice, conducerii unităților școlare și colegilor de clasă, părinților, dar și atitudinea lor față de actorii implicați în educație deja menționați; interacțiunea copiilor de etnii diferite în școală și sala de clasă, în special a două etnii din România: etnia romă și etnia română.

În acest context este nevoie, la nivel global și în România, de cadre didactice pregătite, atât din punct de vedere profesional cât și emoțional, să ia în considerare particularitățile generațiilor tinere pe care le educă, particularități de ordin general care pot caracteriza o generație întregă (ideologie, mentalități, moduri de petrecere a timpului), și particularități de ordin individual, la nivel de individ (etnie, gen,

cerințe speciale) în actul instructiv-educativ care implică transmiterea de cunoștințe dar și construirea de relații bazate pe empatie, respect reciproc, ajutor reciproc, acceptarea diferențelor dintre indivizi. Rămâne actuală și stringentă nevoia de a îmbunătăți sistemul de învățământ prin creșterea calității formării profesionale a cadrelor didactice; unul dintre elementele definiției ale acestei calități este, astăzi, pregătirea profesorilor pentru lucrul cu elevi proveniți din medii socio-economice culturale diverse.

Actualitatea cercetării asupra toleranței ca valoare/ concept-cheie în educația interculturală și ca atitudine a cadrelor didactice/ elevilor este determinată de necesitatea creării condițiilor pentru coexistența armonioasă a oamenilor, culturilor, comunităților, ce ar asigura eficientizarea dezvoltării societății în general.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Conceptul modern de educație pentru toleranță a fost teoretizat de către reprezentanții diferitelor școli și curente științifice încă din timpuri străvechi; sunt cunoscute rezultate ale cercetărilor asupra toleranței în domenii diverse, concretizate în: teorii sociologice (E. Durkheim); teoria interacțiunii sociale (T. Felson); teoria conflictelor (M. Weber), teoria frustrării-agresivității (S. Dollard, M. Berkowitz); teoriile educației - teoria constructivismului (P. Bourdieu); teoria culturii emoționale (Ch. Darwin, P. Ekman), teoria maximizării afective (M. Hammond); teoria disciplinării emoționale (Ch. Manz); teoria educației bazată pe inteligența emoțională (D. Goleman); teoria pedagogiei toleranței (L. Țurcan, E. Gray); teoria muncii emoționale; teoria culturii emoționale, metodologia cercetării și tehnologia dezvoltării culturii emoționale, teoria pedagogiei culturii emoționale (D. Chabot, M. Cojocaru-Borozan).

Baza epistemologică a cercetării este reprezentată de principalele teorii din domeniul pedagogiei toleranței: viziunea lui Voltaire asupra toleranței sociale (Simon, 2000); toleranța psihofiziologică (Kuhn, 1999); toleranța interpersonală (Thomae, M. Birtel M. D. & Wittemann, J. [46], Tucicov, 2001; Cara, 2011); toleranța interetnică, Reardon B. [23]; toleranță religioasă / interconfesională (Macavei, 2004; Goraș-Postică V. [11]; toleranța de gen, Handrabura L. [17]; toleranța politică și etnică (Guzun, 2005); toleranță comunicativă Cramarenco C. [8]; toleranța pedagogică (Țurcan L. [28]; pedagogia toleranței pozitive (Loewen, 2013; Pâslaru Vl. [21, 22]; toleranța ca derivă a identității persoanei, Pâslaru Vl. [21, 22]; cultura toleranței familiale (Cuznețov, 2013); educație pentru toleranță (Stan, 2005; Țurcan, 2014); toleranța la stres (Balțat, Șova, 2014); cercetările legate de pregătirea studenților pentru activitatea pedagogică (Cojocaru-Borozan, 2010; Dandara, 2012); teoria formării abilităților pedagogice în instituțiile de învățământ superior [9]; lucrările despre autoeducație, autodeterminare, autodezvoltare, autorealizare (Bucun, 2004; Bolboceanu, 2007); teoria curriculumului universitar (Guțu Vl. [12], Pâslaru Vl. [21, 22], Dandara, 2012 ș.a.); teoriile psihopedagogice de dezvoltare a individului (Piaget, 1972; Vâgotski, Leontiev, Petrovski, 1984); lucrările științifice ale reprezentanților pedagogiei umaniste și psihologice (Maslow, Rogers, Burns, Korczak, Freinet).

Este o nevoie stringentă, în ziua de astăzi, de a analiza criza educațională

referitoare la formarea de cadre didactice care să fie pregătite pentru abordarea problemelor caracteristice procesului de învățământ contemporan; una dintre aceste provocări o reprezintă desfășurarea procesului de învățământ în școli și clase, colective de elevi caracterizați de diversitate culturală; astfel, profesorii de astăzi și de mâine trebuie să fie capabili să aplice o abordare interculturală și culturală în procesul de predare-învățare-evaluare pentru optima desfășurare a actului educațional; deasemenea, abordarea interculturală a actului educațional trebuie să se sprijine și pe o dimensiune internalizată de către cadrele didactice care conține valori general umane (umanitate, creativitate, spiritualitate și libertate), dorința de autodezvoltare personală și profesională: Antonesei L. [1], Bârzea C. [2], Salat L. [25], Salgur S. A. [44], Tiedt P. L. & Tiedt I. M. [45]. În acest context, se cere mai întâi identificarea capacității studenților care urmează programe de pregătire pentru cariera didactică de a aborda actul educațional de o manieră care să răspundă cu succes cerințelor diversității care caracterizează colectivele de elevi în zilele noastre.

Referitor la abordările din inițiativele de cercetare contemporane, acestea vizează: abordarea metodică, logică a pregătirii inițiale a cadrelor didactice, asigurarea unei calități superioare a procesului de învățământ prin abordarea acestuia din prisma paradigmei asociative, procesul de învățământ superior calitativ urmând a se caracteriza prin autoorganizare, deschidere, complementaritate, subiectivitate; suporturile de cursuri și aplicații din învățământul superior trebuie organizate dintr-o perspectivă semiotică, care să permită un grad mai mare de semnificare și comunicare a conținuturilor; pregătirea inițială a cadrelor didactice trebuie să se sprijine pe modele integrative ca bază științifică și pedagogică, pentru a putea forma profesori capabili să abordeze cu succes lucrul cu grupul de elevi caracterizați de diversitate culturală și provocările asociate acestei diversități. Accentuarea acestui aspect și insuficiența unei abordări teoretice ne argumentează și formularea **problemei de cercetare**: valorificarea fundamentelor sociale, psihologice și pedagogice în formarea inițială a cadrelor didactice din perspectiva paradigmei educației pentru toleranță ca factor determinant în asigurarea creșterii calității învățământului pedagogic.

Obiectul cercetării îl constituie procesul de pregătire a studenților/ viitori pedagogi pentru educarea toleranței la elevii claselor primare.

Scopul cercetării constă în: stabilirea fundamentelor psihopedagogice de formare inițială a cadrelor didactice pentru educația toleranței la elevi. Concret, acesta se materializează în elaborarea unui model teoretic și acțional de realizare a educației interculturale axat pe promovarea atitudinii tolerante cu aplicabilitate în învățământul universitar.

Obiectivele cercetării:

1. Analiza temei toleranței ca valoare umană și a problematicii asociate formării cadrelor didactice din această perspectivă, printr-o abordare multidirecțională.
2. Constituirea bazei conceptuale pentru pregătirea inițială a cadrelor didactice în vederea asumării unei atitudini tolerante dar și a formării toleranței la elevi.

3. Evidențierea caracteristicilor care definesc contextul psihopedagogic de formare a cadrelor didactice prin relaționare cu paradigma educației pentru toleranță.
4. Crearea modelului psihopedagogic bidimensional de formare inițială a cadrelor didactice pentru abilitarea acestora în vederea aplicării abordării unei educații pentru toleranță la întregul proces instructiv-educativ desfășurat.
5. Experimentarea modelului psihopedagogic bidimensional de formare inițială a cadrelor didactice prin intermediul cursului Educație interculturală pentru valorile toleranței.

Ipoteza cercetării. Avantajele pregătirii studenților/ viitori pedagogi pentru formarea atitudinilor de toleranță la elevi în școală sunt asigurate de existența și aplicarea unui model teoretic și praxiologic de pregătire a studenților pentru formarea toleranței la elevi; va fi proiectat un model bidimensional psihopedagogic al formării cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevii claselor primare.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Complexitatea materialului științific analizat, scopul și obiectivele înaintate au generat utilizarea următoarelor **metode de cercetare**: *teoretice*: revizuirea și analiza literaturii metodice, psihologice, filosofice și pedagogice referitoare la tema supusă cercetării; aplicarea de analogii, generalizări, sinteze, interpretări, modelări la materialul empiric; *empirice*: observația, sondajul, testarea; conversația, interviul, metoda evaluărilor de către experți, experimentul; *metode statistico-matematice* de prelucrare a datelor.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt argumentate actualitatea și importanța temei de cercetare, este formulată problema cercetării și varianta de soluționare propusă, sunt specificate scopul și obiectivele cercetării, ipoteza de cercetare, este prezentată sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese.

Capitolul 1 **"Poziționări teoretice privind pregătirea studenților pentru educarea toleranței la elevii claselor primare"**, include analiza evoluției termenului de toleranță și, mai ales poziția acestuia ca dimensiune în cadrul educației interculturale, cât și particularitățile formării atitudinii de toleranță în context intercultural, împreună cu mecanismele de formare a toleranței la elevii claselor primare.

Bazele teoretice ale *educației pentru toleranță* au fost fundamentate în plan psihopedagogic pe baza unor abordări, cum ar fi: axiologice (Pâslaru, Cristea, Pichiu și Albuț); psihologic-sociale (Racu, Cristea); constructivistă (Joița E. [18]); pedagogică umanistă (Handrabura L. [17]). Toate aceste abordări susțin ideea că individul se formează și evoluează în procesul de activitate și comunicare cu alte persoane, iar aceste interrelaționări între indivizi diferiți generează specificități ale activității și comunicării. Pe baza acestor interacțiuni, care pot fi de muncă, joacă sau învățare, trăsăturile de personalitate evoluează; astfel, personalitatea este în continuă schimbare.

Demersul de schimbare a atitudinilor de toleranță a profesorilor și elevilor față de elevii de etnie romă, dar și a elevilor de etnie romă față de elevii de etnie română, implică luarea în considerare a conceptului de *identitate etnică*. *Identitatea etnică* reprezintă o parte din identitatea socială care trebuie înțeleasă ca o reprezentare a omului despre sine ca membru al grupului etnic, fiind determinată de semnificația emotivă și axiologică a individului: Caunenco I. [4], Silistraru N. [27, p.75]. În contextul educațional, interacțiunea etnică acționează ca un factor integrator: există o dependență între nivelul dezvoltării sociale a subiectului etnic și forma organizării interacțiunii lui cu alte subiecte; astfel, se presupune că există un factor psihologic intermediar care poate deveni integrator al relațiilor interpersonale în procesul interacțiunii etnice; acest factor se numește orientarea socială a subiectului etnic și reprezintă baza social-psihologică a activității lui (Pâslaru VI. [21, 22], Rus C. & Bota O. [24]).

Definiția tridimensională a atitudinii are valoare euristică deoarece poate orienta demersul educativ de formare și schimbare a atitudinilor prin metode și tehnici ce vizează comportamente afective, cognitive și comportamentale ale atitudinii țintă. Conform definiției tridimensionale, atitudinea implică trei componente: (a) o componentă cognitivă sau o convingere; (b) reacții afective sau componenta emoțională; (c) reacții comportamentale sau componenta conativă (Katz & Stotland, 1959; Krech & al., 1962; Cook & Selltitz, 1964; Shaw & Wright, 1967; Greenwald, 1968: 363; Henerson, Morris & Fitz-Gibbon, 1987; Summers, 1970: 2; Callo, T. [3, p.74]. Atitudinea interetnică este definită ca “o atitudine pe care o are o persoană față de unii sau toți membrii unui grup etnic, cu condiția ca atitudinea să fie influențată într-o oarecare măsură de cunoașterea (sau cunoașterea presupusă) individuală a unora sau tuturor membrilor din grupul respectiv” (Harding et al., 1968: 3). Componentele atitudinii inter-etnice, descrise de Jackman (1977) sunt: convingerile (beliefs, în orig.), orientarea comportamentului (behaviour orientation, în orig.) și afectivitatea (affect, în orig.).

Există trei abordări principale care explică modul în care se formează atitudinea prejudiciată la copii: inadaptarea emoțională (emotional maladjustment), reflecția socială (social reflection) și dezvoltarea socio-cognitivă (sociocognitive development). Cele mai utile teorii care ne pot sprijini în explicarea apariției prejudecăților față de altă etnie la copii sunt reprezentate de: teoria identității sociale (social identity theory – SIT – Tajfel & Turner, 1979) și o prelucrare mai recentă a acesteia, teoria auto-categorizării (self-categorisation theory – Hogg M. A. & Abrams, D. [39]. De asemenea, cercetările cu referire la acest aspect se axează, în general, pe copiii din grupul majoritar, deoarece aceștia își manifestă cel mai adesea atitudinea de intoleranță și prejudecată față de copiii din grupul minoritar etnic (Verkruyten & Masson, 1995; Aboud F & Doyle A. [30]). Mai jos vom descrie fiecare dintre aceste abordări și teorii. Ulterior, a fost dezvoltată teoria identității sociale care este mai comprehensivă și ia în considerare influența factorilor sociali-motivaționali în apariția atitudinilor prejudiciate la copii.

Unul dintre cele mai complete modele care explică dezvoltarea prejudecăților la copii este cel elaborat de Nesdale (Nesdale D. Et al. [40], Nesdale D. & Pelyhe H.

[41]) model bazat pe teoria identității sociale. Conform teoriei dezvoltării identității sociale a prejudecăților elaborată de Nesdale, copiii care manifestă prejudecăți etnice trec prin patru faze de dezvoltare succesive (nediferențiere, conștientizare etnică, preferințe etnice, prejudecată etnică). Fazele sunt diferențiate din prisma comportamentelor care le caracterizează și a evenimentelor care precipită schimbările de la o fază la următoarea. În continuare, este nevoie de cercetări aprofundate pentru a identifica mecanismele de apariție a atitudinilor la copii, însă pe baza cercetărilor existente, ne putem trasa câteva direcții pentru o intervenție educațională în vederea modificării atitudinilor. Astfel, vârsta școlarului specifică învățământului primar (6/7 – 10-11 ani) ni se pare potrivită pentru intervenție educațională axată pe formarea anumitor atitudini. Cele mai circulante teorii psihosociale ale schimbării atitudinilor sunt: teoriile behavioriste, teoria acțiunea gândită (Ajzen I. & Fishbein M. [31], Fishbein H.D. & Imai S. [37]), bazate pe intenția comportamentală generată de atitudinea față de un anumit comportament; teoria procesului dual și Modelul probabilității de elaborare (Petty & Cacioppo, 1981) conform căreia persuasiunea se poate realiza pe o rută centrală sau periferică; efectul de ațipire care apare datorită unui proces de disociere între sursă și mesaj, instalat în timp; teoria schimbării stadiale a atitudinilor axată pe etapizarea procesului de schimbare atitudinală (etapa meditației urmată de etapa acțiunii propriu-zise); participarea activă cu tehnicile descrise mai sus (jocul de rol, contactul interpersonal, comportamentul contraatitudinal și comportamentul de alegere). Teoriile enumerate mai sus trasează etapele demersului de schimbare a atitudinii, demers privit ca o încercare de refacere a echilibrului tulburat și/ sau pierdut; principala tehnică de influențare/ schimbare a atitudinilor este persuasiunea/ comunicarea persuasivă (Callo T. [3]).

Abordările, informațiile și argumentele expuse în această secțiune a tezei evidențiază complexitatea formării atitudinilor și interiorizării valorilor. Se detașează, deasemenea, concluzia că formarea, modelarea atitudinilor reprezintă un proces complex iar asumarea acestui obiectiv ca finalitate a unei intervenții educaționale trebuie făcută în corelație cu o vârstă cât mai fragedă a educabilului, pentru rezultatele dorite. Capitolul 1 se încheie prin concluzii teoretice ca bază pentru continuarea cercetării.

Capitolul 2 ***”Poziționări conceptuale și metodologice de pregătire a studenților – viitorilor pedagogi pentru educarea toleranței la elevii claselor primare”***, vizează evidențierea reperelor conceptuale (de natură filosofică, socială, culturală și interculturală, psihologică și pedagogică) referitoare la organizarea formării inițiale a cadrelor didactice. Deasemenea, se elaborează fundamentele teoretice și practice pentru Modelul psihopedagogic bidimensional de pregătire a studenților/ cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi cu accent pe două axe de intervenție: pregătirea studenților din prisma educației pentru toleranță versus educarea atitudinii de toleranță interculturală la elevi. Modelul elaborat cuprinde: cerințe generale ale sistemului care se reflectă în direcțiile asumate ca bază pentru formarea inițială a cadrelor didactice pentru educarea toleranței; particularitățile

psihologice și pedagogice care conturează modalitatea de design al pregătirii inițiale a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi.

Modelul psihopedagogic bidimensional de pregătire inițială a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi manifestă două funcții esențiale: funcția cognitivă, prin faptul că este un instrument de cunoaștere; funcția formativă, prin faptul că este un instrument de formare.

Conceptualizarea pregătirii studenților – viitori pedagogi – pentru formarea toleranței la elevi, reprezintă un ansamblu de demersuri și un proces bidimensional de stabilire a reperelor teoretice de reglare/ complementare a curriculei academice din perspectiva formării competențelor respective, pe de o parte, și de valorificare a acestor competențe în cadrul stagiilor de practică pedagogică, pe de altă parte. În urma analizei diferitelor abordări ale toleranței (Goraș-Postică V. [11] Cojocariu, 2006; Cucuș, 2008; Pâslaru VI. [21, 22], Guțu VI. [12], Guțu V. [13], Guțu VI. & Lefter L. [14], Cramarenco C. [8]) am formulat o definiție a toleranței ca atitudine ce se dorește a fi formată/ dezvoltată la studenți/ viitori pedagogi și elevi din clasele primare. Toleranța este atitudinea de a accepta, fără a judeca sau a critica, diversitatea de idei, opinii, credințe, persoane, minorități, rase, politici, stiluri de viață etc. diferite de ale noastre și cu care nu suntem de acord. Toleranța este acea atitudine pozitivă de recunoaștere și apărare a drepturilor umane universale ale oricui, deoarece în nicio împrejurare nu poate fi justificabilă încălcarea acestor drepturi fundamentale. Manifestată în plan concret prin comportament, toleranța ne permite să trăim în pace cu ceilalți, la nivel social sau individual, mai ales cu cei care nu ne seamănă. Lipsa de toleranță duce la războaiele dintre religii, dintre culturi, dintre rase. Toleranța în atitudine și comportament asigură baza necesară pentru respectarea drepturilor omului, a pluralismului, democrației, respectarea voluntară a legilor. Lipsa de toleranță duce la o societate controlată de dogmatism, absolutism, legea junglei, conformism și constrângere. Deosebirea fundamentală dintre toleranță și indulgență constă în faptul că indulgența ar putea fi privită ca un exces de toleranță, în sensul că, din dorința de a nu se leza specificitatea nimănui, se permite, în numele toleranței, încălcarea oricărui principiu moral.

Abordarea culturologică privind educația toleranței și formarea studenților din această perspectivă implică direcționarea componentelor educaționale către cultură și om: ființa umană este privită ca o ființă culturală, creatoare de cultură, dar și definită de cultură și care evoluează prin cultură. Educația pentru toleranță reprezintă una dintre cele mai reușite abordări pentru atingerea obiectivului de dezvoltare a elevului ca ființă culturală deoarece esența acesteia este promovarea diversității, flexibilității, variabilității, libertății de a alege metode de învățare și conținuturi în acord cu interesele, capacitățile și nevoile elevilor în vederea individualizării, diferențierii actului instructiv educativ. În sistemul de învățământ și în interiorul actului educațional, abordarea culturală în calitate de cadru al implementării educației pentru toleranță vehiculează: o atitudine deschisă, pozitivă care abordează copilul ca subiect al vieții și, implicit, elevul ca subiect al învățării, acest subiect fiind într-un continuu proces de autodezvoltare și autoschimbare culturală; o atitudine care privește cadrul didactic ca un mediator între copil și cultură, un ghid,

ajutor și sprijin pentru elev în procesul acestuia de dezvoltare a personalității și de evoluție ca ființă culturală, de autoidentificare cu un set de valori culturale și de asumare a acestor valori; o atitudine care privește procesul de educație ca fiind un proces cultural activat de căutarea sensului personal, construirea unui dialog și a cooperării membrilor colectivului de elevi privit ca un grup/o comunitate, proces al cărui obiectiv este tot progresul cultural al elevului; școala este privită ca un spațiu cultural și educativ integrator, definit de prezența unor dimensiuni culturale ale vieții, evenimente culturale; în acest spațiu, atât adulții cât și copiii evoluează ca ființe culturale. Toleranța fiind expresie a unei culturi, dar și a cadrului intercultural, considerăm că aceasta reprezintă un indicator al educației în genere și al relațiilor dintre persoane de diferite culturi.

Demersul filosofic privind educația toleranței și formarea studenților din această perspectivă aduce în prim plan noi abordări, din mai multe perspective: din perspectiva teoriei cunoașterii; din perspectiva axiologică/ valorică (toleranța fiind o valoare umană).

Din perspectiva teoriei cunoașterii, apelul la filosofie permite pedagogiei să-și dobândească consistența teoretică și eficiența practică; a educa înseamnă a da un sens; unul dintre mesajele lui Socrate este că fiecare individ trebuie să aibă în mână instrumentul sensului pentru a se deschide cunoașterii, un instrument valabil atât pentru profesor cât și pentru elev; fiecare elev trebuie ajutat pentru a accede la sens, pentru a reuși, iar pentru aceasta, el trebuie învățat cum să facă: Adevărul, Educația, Libertatea, Frumosul, Dreptatea, Binele etc. sunt valorile care îi orientează individului drumul prin labirintul vieții (Cojocariu, 2008: XI). Din perspectiva axiologică, abordarea filosofică evidențiază valorile care pot fi circulate și promovate prin intermediul educației interculturale și conexiunea dintre procesul educativ, cunoașterea valorilor, asumarea și internalizarea acestora și manifestarea lor în comportament. Teoriile valorilor elaborate de filosofi și scriitori români (Andrei, 1945; Vianu, 1998; Bлага, 1996; Neculau, 2011; Cojocariu și Albu, 2015) și din întreaga lume (Wlodkowski R.J. și Ginsberg M. B. [48], Reardon B. [23], Powell R. G. & Caseau D. [43], Haydon G. [38], Polat & al., 2016) converg spre evidențierea valorii binelui, înțelegând ca fiind formată din trei semnificații majore: (1) o stare individuală de bine; (2) o stare de bine a unei comunități; (3) acțiunea de a face bine celorlalți.

Demersul psihologic privind educarea toleranței la elevi ține de: reprezentări sociale; socializare și internalizare; trăsături individuale de personalitate; context social; conflict. Personalitatea este rezultatul relațiilor interpersonale în care individul este plasat, al mediului social, cultural și al activității în care este implicat; astfel, conceptul de personalitate reprezintă o dimensiune importantă în înțelegerea mai profundă a fenomenului de interculturalitate. Considerând trăsătura de personalitate drept un concept categorial, putem spune că, în termenii trăsăturilor, personalitatea sintetizează și comunică esența unor comportamente (Gavreliuc A. [10]). Cu alte cuvinte, personalitatea este, socialmente, construită din comportamente. Ca și construcție socială, personalitatea nu poate fi localizată doar în individ, ci este creată, conturată și evoluează în cadrul relațiilor socioculturale.

Condiționarea reciprocă persoană-situație dezvăluie particularitățile specifice ale sistemului mediator: cunoștințele și concepțiile individului, mediul său de prelucrare a informației, emoțiile și atitudinile, comportamentul. Contextul are impact asupra întregii personalități și nu doar asupra unor secțiuni, cum ar fi sistemul cognitiv sau cel afectiv: anumite condiții situaționale vor duce la anumite urmări în plan comportamental, în funcție de probabilitățile determinate de situație. Sunt discutate diferitele teorii și abordări ale rolului pe care contextul și situația îl au în formarea, managementul, orientarea și stimularea comportamentului. Orice demers educațional trebuie să ia în considerare și să exploateze proprietățile situaționale și tipurile de situații. Inteligența umană se dezvoltă și se afirmă numai într-un mediu sociocultural stimulat care asigură libertate indivizilor în a stabili raporturi, a identifica cauze, a-și reprezenta logic mediul sociocultural (Durkheim, 1982; Bruner, 1996). Socializarea este procesul de achiziționare și de adaptare permanentă, de integrare permanentă și de interiorizare a normelor și a valorilor morale, culturale și interculturale (Nicolau, 1996). Din perspectiva disciplinei educației interculturale, Fisher G. identifică următoarele caracteristici ale socializării: este un proces de învățare de modele, valori, cunoștințe, roluri; elementele achiziționate sunt interiorizate de individ, devin parte integrantă a aparatului său cognitiv, instaurând instanțe de control interne sau morale; dezvoltă diferite modele de comportament social ca supunerea, agresiunea sau competitivitatea; face ca individul să interiorizeze modul de funcționare a sistemului social, maniera de a percepe lumea și de a o interpreta. Efectele socializării se traduc prin achiziționare de norme interculturale până la dobândirea conștiinței de sine și a idealului de sine și prin dobândirea sentimentului de apartenență la o colectivitate și a celui de a împărtăși cu alții sentimente și aspirații, de a avea o identitate culturală. (apud Nicolau, 1996).

Procesul de *internalizare* trebuie abordat într-o altă manieră decât cel de socializare, deoarece individul (un student, de exemplu) poate fi perfect socializat în registru comportamental, fără a fi internalizat valorile pe care le implică acel registru; individul se poate supune unor exigențe externe, dar această supunere este doar de complezență, exterioară, fără o susținere internă, fără adeziune afectivă; registrele comportamentale sunt fapte de conduită și de abținere, distribuind obligații și interdicții. Internalizarea stabilește ceea ce trebuie să faci și ceea ce nu este bine să faci prin internalizarea de norme de abținere sau interdicții: niveluri de exigență și valori morale de conduită altruistă sau prosociale (de a da, de a ajuta, de a arăta bunăvoința etc.) opuse comportamentelor agresive. Aceste registre ale intervenției psihosociale au, practic, dar și teoretic, un câmp nelimitat de aplicație: modelele de intervenție se învață în familie, fac parte din patrimoniul cultural al familiei, grupului, comunității. Ele sunt valori acționale care se transmit și se asimilează deja în copilărie, menținându-se, prin exerciții și prin practică socială, întreaga viață; atât factorii interni dar și cei externi joacă un rol important în procesul de internalizare al anumitor valori (Dubois, 1999).

Data fiind structura general acceptată a competenței (cunoștințe, atitudini și aptitudini), *demersul pedagogic* privește formarea și educarea toleranței manifestată

ca atitudine în cadrul competenței interculturale. Competența interculturală desemnează capacitatea de a observa comportamentul altor persoane și evitarea de a judeca sau critica, de a compara cultura proprie cu cea a altor persoane, de a compara comportamente și a coopera cu reprezentanți ai altor culturi în ciuda diferențelor (Byram, 1997; Bernaus et al., 2007).

Educația, ca proces de transmitere a experienței culturale/ interculturale a umanității și a comunității de referință, trebuie concepută ca știință a culturii. Dacă omul este o ființă culturală, educația poate fi privită ca proces de transmitere culturală, iar pedagogia – ca o știință a culturii, care studiază dialectica transmiterii culturii, atât pe verticală (între generații), cât și pe orizontală (între comunități). Pedagogia studiază și modul în care ne autocunoaștem și ne autodefinim, mecanismul prin care ne conturăm identitatea și felul în care ne raportăm la alteritate, la diferență, în spațiul comun numit cultură. Spranger E., care a pus bazele pedagogiei culturale, concepe eu-l ca spirit subiectiv, care se raportează la spiritul obiectiv, afirmând că omul devine cu adevărat om prin asimilarea culturii obiective: eu-l conștientizează și subiectivizează valorile culturale/ interculturale, apoi reflectează asupra lor, urmînd să le regîndească și să le manifeste în spațiul realului. În calitate de proces de transmitere a culturii, educația presupune următoarele: (1) receptarea valorilor culturale/ interculturale obiective; (2) trăirea subiectivă a acelor valori; (3) crearea de noi valori grație posibilității de transformare a valorilor obiective în valori subiective și, în acest fel, atingerea scopului educației (Hadîrcă M. [15, 16]).

Pregătirea studenților pentru aplicarea activităților instructiv-educative de formare a toleranței la elevi a fost concepută ca un sistem, un ansamblu, avînd ca obiective principale atât creșterea atitudinii de toleranță la studenți/ viitori pedagogi în învățămîntul primar față de elevi provenind din medii culturale diferite (mai precis, etnii diferite), cât și instruirea studenților asupra modului în care vor forma atitudinea tolerantă la elevi. Acest sistem cuprinde câteva componente principale: disciplinele academice studiate la universitate, stagiile de practică pedagogică, activitățile de învățare și cercetare ale studenților ș.a. Una dintre trăsăturile principale care definesc ca integrator acest sistem, care face parte din procesul educațional desfășurat într-o instituție de învățămînt superior, este dată de prezența, în cadrul lui, a reflectării proceselor socio-politice, economice, tehnologice, cultural-educative, ecologice de la nivel național și internațional, cât și a structurii și tendințelor la care acestea sunt supuse.

Un sistem pedagogic poate fi definit ca un ansamblu organizat și logic de mijloace și metode de implementare a procedurilor de algoritmilor de gestionare a procesului educațional. Sistemul pedagogic este un sistem de administrare a procesului educațional, care cuprinde suma logică a proceselor didactice și educaționale. Sistemul pedagogic cuprinde următoarele elemente: (1) obiectivele învățării; (2) subiecții învățării – elevii; (3) cadrele didactice și/ sau intermediarii acestora – tehnologiile informaționale; (4) conținutul învățării; (5) formele de organizare a activității educaționale; (6) strategii didactice și metode de realizare a procesului instructiv-educativ.

Așadar, sistemul pedagogic se materializează, de fapt, ca un proces de formare cu scopul, în cazul cercetării noastre, de a pregăti studenții/ cadrele didactice pentru educarea toleranței la elevii claselor primare; acest proces este structurat de următoarele elemente: participanții la proces sau actorii implicați în actul instructiv-educativ (cel care predă și cel care învață, beneficiarul învățării), curriculum-ul, metodele, formele de organizare, resursele temporale, materiale, bibliografice etc. Interacțiunea și întrepătrunderea acestor elemente generează tehnicile și modurile de organizare a acestui proces (Cristea S. [9]).

Vorbind strict pedagogic, toleranța nu este un scop în sine, ci un mijloc și scopul educației în spiritul toleranței constă în recunoașterea și respectarea demnității și integrității tuturor ființelor umane. Toleranța este, prin urmare, o valoare generală a educației (Reardon B. [23, p.103]). Orice educație care se referă la pace, drepturile omului și democrație este o educație pentru valori (educație axiologică). Reardon argumentează că “educația pentru toleranță înseamnă de fapt educația unei culturi a păcii care implică dezvoltarea și menținerea relațiilor pozitive, responsabilitatea socială și maturitatea etică în luarea deciziilor privind comportamentele și relațiile sociale” (idem, p.26). Toleranța este dobândită prin educație, ceea ce înseamnă că este una dintre finalitățile educației.

Obiectivul general al educației pentru toleranță este formarea și dezvoltarea atitudinii tolerante, și creșterea gradului de atitudine tolerantă acolo unde aceasta există deja, în sensul recunoașterii și respectării demnității umane prin sporirea capacității de a accepta diversitatea și de implicare activă în viața socială. Atitudinea tolerantă activă este înțeleasă, în linii mari, ca fiind capacitatea de a accepta diversitatea și de a se implica activ în viața socială. *Scopul educației pentru toleranță* este de a crește nivelul de atitudine tolerantă activă prin formarea conștiinței tolerante și a competențelor afective care să reflecte cultura socială și nivelul de educație al persoanei. *Obiectivele specifice, finalitățile educației pentru toleranță* vizează formarea anumitor atitudini, capacități și cunoștințe la cursanți, manifestate prin capacități concrete, și anume:

- să explice semnificația toleranței și să cunoască componentele acesteia;
- să argumenteze necesitatea comunicării tolerante și a manifestării unei atitudini tolerante active;
- să explice fenomene de intoleranță socială, să identifice cauzele acestora și posibile măsuri de eliminare/ control/ reducere a acestor fenomene;
- să identifice și să diferențieze valorile morale de nonvalori pentru a accepta, în comunicare, diversitatea de opinii de ordin axiologic;
- să comunice în mod empatic și să manifeste o atitudine deschisă în timpul schimburilor de opinii și idei;
- să manifeste o abordare pacifistă în situații de conflict intrapersonal și social pentru a putea conlucra la găsirea celei mai potrivite soluții de rezolvare a acestora;
- să elaboreze și să promoveze în orice context comunicativ principii și reguli de comunicare în spiritul culturii toleranței;

- să manifeste competențe afective (spontaneitate constructivă și creatoare; asertivitate; stabilitate emoțională; empatie; sociabilitate; autocunoaștere) (Chițu S. [7]);
- să identifice modificări în nivelul lor de înțelegere a diversității socio-culturale și, implicit, în nivelul lor de toleranță (activă) față de persoane vulnerabile/expuse riscului de a fi discriminate.

Printre metodele utilizate în formarea/ dezvoltarea toleranței la studenți/ viitori pedagogi și instrumentarea acestora pentru educarea toleranței la elevii din clasele primare și, pe de altă parte, metodele instructiv-educative pentru educația toleranței la elevi se numără: expunerea, expunerea dialogată, conversația, exercițiul, descoperirea dirijată, metodele și tehnicile gândirii critice și metode activ-participative (metoda celor 6 pălării gânditoare, metoda Frisco, metoda acvariului cu pești, metoda cubului, metoda piramidei, metoda exploziei stelare, jocul de rol, dezbateră), problematizarea, demonstrația, studiul de caz.

Modelarea este o metodă cunoscută de mult timp și este folosită în pedagogia și practica educațională. Sunt cunoscute, de asemenea, diverse abordări ale noțiunii de model. În studiul nostru, ne vom baza pe următoarele definiții: modelul, în general, este un obiect specific, un construct, creat cu scopul de a obține și (sau) a stoca informații, și care reflectă proprietățile, caracteristicile și relațiile obiectului, precum și sarcinile stabilite, pe care trebuie să le rezolve subiectul. Modelul reflectă organizarea internă a sistemului de învățământ, a procesului, a fenomenului. Abordările postmoderniste oferă diferite posibilități de modelare ale aceluiași sistem. Luând drept bază principiile abordării sinergetice, precum și relațiile dintre repererele sociale, culturologice, psihologice și pedagogice, am elaborat un model flexibil de formare inițială a cadrelor didactice din perspectiva instruirii pentru educarea toleranței la elevi.

La baza modelului elaborat sunt puse principiile educației pentru toleranță, precum și reperi teoretice fundamentale. Printre principiile de bază enumerăm următoarele: principiul sistemic și unității; principiul deschiderii și variabilității; principiul multidimensional, principiul culturologic; principiul integrității. Aceste principii le-am dedus din analiza diferitor abordări ale problemei, dar și din analiza diferitor categorii de principii, pe larg analizate în capitolul 1. De asemenea, pe această bază, am formulat o serie de legități:

- dependența sistemului de formare a cadrelor didactice de necesitățile de dezvoltare socio-economică a țării, de umanizarea relațiilor sociale;
- concordanța dintre obiectivele, conținutul, formele și metodele de pregătire profesională și ideile paradigmei educației pentru toleranță;
- dependența directă a eficacității de pregătire pentru educația toleranței de formarea la viitorii pedagogi a competenței de individualizare și ajustare a activității cu copiii, utilizând diverse tehnologii pedagogice;
- dependența calității competențelor profesionale de caracterul, obiectivele, conținutul, formele și metodele de organizare a activității cognitive, practice și independente a cadrelor didactice din perspectiva educației pentru toleranță.

În elaborarea acestui model, am pornit de la următorul obiectiv de ordin general: cadrele didactice trebuie să-și formeze un nivel de competență adecvat pentru a face față provocărilor instruirii din perspectiva educației pentru toleranță: să aibă o atitudine responsabilă față de profesia de pedagog, să manifeste dragoste pentru copii, să accepte valoarea intrinsecă a oricărui copil ca subiect al procesului pedagogic; să aibă încredere în sine și creativitate, autoinstruire și autoeducație; să demonstreze reflecție pedagogică; gândire pedagogică nouă; capacitatea de a lua decizii și de a-și asuma responsabilitatea pentru acțiunile sale, să aleagă în mod conștient modelul de conduită și modalitățile lui de dezvoltare; să posede o cultura metodologică; inteligență, toleranță, bunătate, milă, compasiune și capacitatea de empatie, tendința spre ideal, spre perfecțiune, să-și cultive valorile general-umane: Binele, Adevărul, Iubirea, Frumusețea; să dea dovadă de activism social de cetățean; să priceapă semnificațiile informațiilor pedagogice; să manifeste logică și eficiență, care cu timpul se transformă în convingeri și devin o condiție prealabilă pentru dezvoltarea semnificațiilor personale a vieții și a activității profesionale. Viitorii pedagogi trebuie să devină adevărați purtători ai culturii generale și profesional-pedagogice.

Modelul pedagogic elaborat de autoare urmează două linii principale și implică acțiune formatoare asupra a doi actori principali implicați în procesul de învățământ: profesorii și elevii. Astfel, cele două obiective principale ale demersului nostru științific sunt:

- 1) formarea studenților/ profesorilor pentru educația toleranței prin modificarea atitudinii de toleranță față de elevii de etnie romă în sensul creșterii nivelului acesteia la profesorii pentru învățământul primar, și instrumentarea acestora cu metode și abordări pentru lucrul în clasa de elevi, în vederea creșterii atitudinii tolerante a elevilor față de colegii de etnie romă;
- 2) educația toleranței la elevi prin creșterea atitudinii tolerante a elevilor față de colegii de etnie romă/ română.

Modelul psihopedagogic bidimensional de formare a studenților/viitorii pedagogi pentru educarea toleranței la elevi este structurat pe următoarele aspecte/componente:

A. Prima componentă: *dimensiunea teoretico-conceptuală* a modelului psihopedagogic bidimensional vizează competența interculturală, în special componenta de atitudine tolerantă, care se dorește a fi dezvoltată și formată atât la cadrele didactice cât și la elevi. Pentru selectarea și organizarea conținuturilor și metodelor de predare-învățare-evaluare, trebuie avute în vedere următoarele aspecte: structura internă a competenței cuprinde: cunoștințe, aptitudini și atitudini; structura tridimensională a atitudinii: reacții afective, comportamentale și cognitive; atitudinea, ca finalitate a procesului educativ, se traduce atât în învățarea unor norme de conduită cât și în manifestarea acestor norme în comportament; funcția formatoare a școlii vizează, pe lângă amprentarea cognitivă și comportamentală a celui format, și o impactare la nivel emoțional, afectiv; valorile pot fi afirmate la nivel superficial (vestimentație, muzică, manifestări în spațiul public, etc.) și la nivel autentic (împlinire profesională și familială, sănătate, hărnicie, onestitate, etc.). În

spectrul acestora din urmă sunt cuprinse și valorile asociate unei atitudini tolerante: respect pentru diferențe, înțajutorare, empatie, solidaritate, etc.

B. A doua componentă: *dimensiunea teleologică* a formării profesionale a studenților pentru educația toleranței la elevi manifestată prin finalitățile procesului instructiv educativ, cu alte cuvinte, concretizarea și manifestarea toleranței în cunoștințe, abilități și atitudini, aceste trei elemente reprezentând și structura internă a competenței. Referitor la schimbarea atitudinii de toleranță a studenților/ viitori profesori pentru învățământul primar, această dimensiune vizează componentele și finalitățile (competențe, atitudini, valori) implicate în procesul de construire a atitudinilor tolerante de care se ține cont în elaborarea și implementarea programului de intervenție educațională. Realizarea educației interculturale pentru toleranță are ca scop formarea și dezvoltarea următoarelor competențe generale pentru studenți/ profesori actuali și/ sau viitori: (1) utilizarea conceptelor din științe sociale pentru organizarea cunoștințelor și explicării faptelor, evenimentelor, proceselor din viața reală; (2) aplicarea cunoștințelor specifice științelor sociale în rezolvarea unor situații problematice, precum și în analiza posibilităților de dezvoltare personală; (3) cooperarea cu alții în rezolvarea problemelor teoretice și practice în cadrul diferitelor grupuri; (4) manifestarea unui comportament social activ și responsabil, adecvat unei lumi în schimbare; (5) participarea la luarea deciziilor și la rezolvarea problemelor comunitare.

Atât pentru profesori cât și pentru elevii acestora, programul de formare educațională își propune să promoveze achiziții cu privire la: definirea termenilor de toleranță, comportament tolerant, educație pentru toleranță; identificarea caracteristicilor unei persoane tolerante; modalități de realizare a educației pentru toleranță în cadrul familiei, școlii, comunității; înțelegerea și capacitatea de a explica legătura dintre toleranță, morală și democrație.

C. A treia componenta a modelului de intervenție psihopedagogică este reprezentată de *dimensiunea conținutală*, tradusă în discipline, teme, subiecte, la nivel universitar și la nivelul ciclului primar de învățământ. La nivelul studiilor universitare din România, în cadrul modulului psihopedagogic de formare inițială a cadrelor didactice, teme și subiecte specifice educației pentru toleranță pot fi abordate în cadrul unor discipline cum ar fi: Psihologia educației, Didactica specializării, Practică pedagogică, Managementul clasei de elevi, Educație interculturală. Pentru studenții care urmează specializarea Psihopedagogia învățământului primar și preșcolar, teme și subiecte specifice educației pentru toleranță pot fi abordate în special în cadrul disciplinei Educație interculturală. Menționăm o serie de teme și subiecte care pot fi abordate în cadrul educației pentru toleranță: cultura respectului, identitate și stereotipuri, efectele stereotipurilor, echitate și inechitate, grupuri majoritare și minoritare etc. La nivelul ciclului primar de învățământ, teme și subiecte specifice educației pentru toleranță pot fi abordate mai ales în cadrul orelor de la disciplinele: Limbă și comunicare, Muzică și mișcare, Limba străină, Religie, Geografie. Teme și subiecte specifice educației pentru toleranță includ: grupuri etnice de pe teritoriul țării și din alte țări; identitate etnică și identitate culturală; omul ca ființă culturală; trăsături comune ale tuturor

oamenilor, indiferent de rasă, etnie, religie, etc.; etnia română și etnia romă; membrii unui grup etnic.

D. A patra componentă: *dimensiunea procesuală* a modelului psihopedagogic bidimensional de formare a studenților/ cadrelor didactice pentru formarea toleranței la elevi este reprezentată de tipologia activităților de formare, de strategiile și metodele specifice formării orientărilor valorice la studenți/ viitori pedagogi.

Prezentăm, mai jos, schematic, modelul psihopedagogic bidimensional de formare a studenților/ viitori pedagogi pentru educarea toleranței la elevi (Figura 1).

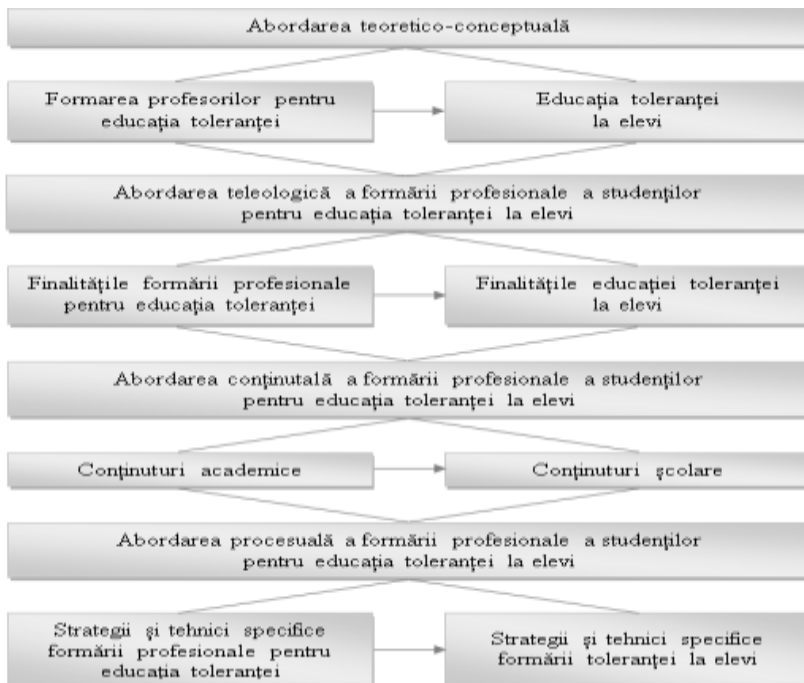

Fig.1. Model psihopedagogic bidimensional al formării profesionale a studenților pentru educarea toleranței la elevii claselor primare

Așadar, modelul psihopedagogic bidimensional de formare a studenților/ viitori pedagogi pentru educarea toleranței (Boghian I. [32], Boghian I. [33], Boghian I. [34], Guțu Vl. & Boghian I. [35], Guțu Vl. & Boghian I. [36]) la elevi se axează pe un sistem de abordări și concepte filosofice, pedagogice, psihologice și artistice și asigură un demers științifico-metodologic global și integrator. În aplicarea experimentală a acestui model se va ține cont de tradiții și experiențe în formarea cadrelor didactice, de condițiile interacțiunii componentelor Modelului, de factorii uman și organizațional. În acest context, Modelul psihopedagogic bidimensional de formare a studenților/ viitori pedagogi pentru educarea toleranței

la elevii claselor primare caracterul holistic al acestuia prin integralitatea componentelor sale și poate fi ușor adaptat la condițiile sau factorii în schimbare.

În Capitolul 3 ”*Validarea experimentală a modelului pedagogic*”, se prezintă, în detaliu, specificul experimentului pedagogic din cadrul cercetării. Elaborarea modelului psihopedagogic bidimensional de pregătire inițială a cadrelor didactice pentru realizarea predării-învățării centrate pe formarea atitudinii de toleranță a elevilor din învățământul primar s-a făcut în baza factorilor cu rol și impact asupra condițiilor de pregătire a studenților pentru învățarea interculturală ca mobil al achiziționării și internalizării valorile toleranței.

Experimentul psihopedagogic a fost desfășurat la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, Facultatea de Litere, eșantionul experimental fiind constituit din 70 de studenți din anul 3, de la programul de studii Pedagogia învățământului primar și preșcolar care au urmat modulul de *Educație interculturală pentru valorile toleranței*. Eșantionul de control a fost constituit din 70 de studenți din anul 2, de la programul de studii Pedagogia învățământului primar și preșcolar care nu au urmat modulul de Educație interculturală pentru valorile toleranței.

Scopul experimentului este elaborarea, testarea și validarea modelului propriu de realizare a educației interculturale pentru promovarea valorilor toleranței în vederea propunerii de implementare a acestuia ca modul (curs) obligatoriu în planul de învățământ al modulului psihopedagogic de pregătire inițială a cadrelor didactice.

Ipoteza cercetării noastre este: eficiența pregătirii studenților pentru educația toleranței la elevi în școală este determinată de existența unui model teoretic și praxiologic de formare a studenților pentru educația toleranței la elevi. Implementarea unui modul de educație interculturală pentru promovarea valorilor toleranței la nivelul pregătirii inițiale a cadrelor didactice din învățământul primar va modifica nivelul atitudinii tolerante a cadrelor didactice din învățământul primar față de elevii de etnie romă în sensul creșterii nivelului de toleranță al cursanților – studenți/ viitori pedagogi – și va instrumenta cursanții cu metode și tehnici de predare-învățare axate pe educarea toleranței la elevii din clasele primare și, indirect, diminuarea riscului de situații de discriminare a copiilor de etnie romă, în sala de clasă și în școală. Designul experimental cuprinde trei etape principale: (1) preexperimentală (de constatare); (2) de formare (experimentul psihopedagogic, și anume implementarea cursului de educație interculturală prin promovarea valorilor toleranței la eșantionul experimental) și (3) postexperimentală.

La **etapa de constatare**, pre-experimentală, s-a aplicat instrumentul *Scala toleranței profesorilor față de elevii de etnie romă* (adaptată după Chen și Starosta, 2000) și *Chestionarul de evaluare a nivelului de pregătire al profesorilor din învățământul primar pentru educarea toleranței la elevi*, pe de o parte la grupul experimental și grupul de control.

La **etapa de formare** s-a implementat cursul de Educație interculturală pentru valorile toleranței la studenții din grupul experimental, și s-a organizat și desfășurat Practica pedagogice de predare în învățământul primar pentru studenții respectivi din perspectiva aplicării la clasă a tehnicilor și metodelor de educare a toleranței la elevii din clasele primare, mai exact, elevii claselor a 4-a. Chestionarul *Toleranța în*

viziunea copiilor s-a aplicat la elevii unei clase a 4-a la care studenții din grupul experimental și-au desfășurat activitățile de practică pedagogică, atât înainte cât și la sfârșitul acestor activități.

Faza de formare a demersului nostru experimental include următoarele etape: *etapa I* – dezvoltare și construcție curriculară - au fost dezvoltate: curriculumul cursului Educație interculturală pentru valorile toleranței; manualul Educație interculturală pentru valorile toleranței (coord. VI.Guțu), ghidul metodologic Educație interculturală pentru valorile toleranței (coord. VI.Guțu), curriculumul stagiilor de practică pedagogică; *etapa a II-a* – formarea studenților/ viitori pedagogi pentru educarea toleranței la elevii claselor primare, s-a desfășurat prin predarea universitară a cursului *Educație interculturală pentru valorile toleranței* și susținerea, de către studenți, a activităților de *Practică pedagogică în învățământul primar din prisma educării toleranței la elevii claselor primare*, în conformitate cu liniile trasate de scopul acestei cercetări. În timpul desfășurării activităților de practică pedagogică, s-a aplicat și *Testul de autoevaluare a aplicării la clasă a Instrumentarului pentru abordarea situațiilor de discriminare a elevilor romi* pentru evaluarea nivelului inițial de pregătire al profesorilor din învățământul primar pentru educarea toleranței la elevi, dar și o *Grilă de observare a studenților din grupul experimental în timpul activităților de practică pedagogică la clase din învățământul primar* care reprezintă o fișă de evaluare completată de către autoare pentru fiecare dintre stundenții din grupul experimental.

În **etapa postexperimentală** s-a aplicat instrumentul *Scala toleranței profesorilor față de elevii de etnie romă* (adaptată după Chen și Starosta, 2000) și *Chestionarul de evaluare a nivelului de pregătire al profesorilor din învățământul primar pentru educarea toleranței la elevi* atât la studenții din cadrul eșantionului experimental cât și la studenții din grupul de control.

Prezentăm în continuare analiza calitativă și cantitativă a rezultatelor în dinamică/ în creștere și în raport cu rezultatele grupului de control.

Tabelul 1 sumarizează mediile și abaterile standard pentru variabilele dependente care au stat în centrul atenției noastre, obținute la cele două măsurători ale aplicării *Scalei pentru evaluarea toleranței cadrelor didactice față de elevii de etnie rromă* la grupul experimental și grupul de control. După finalizarea intervenției educaționale, *studenții din grupul experimental* au evidențiat creșteri semnificative statistic ale mediilor scorurilor pentru respectul față de diferențele culturale și diversitate ($t = - 3.06$; $p < 0.01$), încrederea în interacțiunile cu elevii de etnie rromă ($t = - 3.34$; $p < 0.01$), plăcerea pe care o trăiau în contexte interacționale ($t = - 2.88$; $p < 0.01$), respectiv scorul global pentru STER ($t = - 3.74$; $p < 0.001$). Pentru aceste diferențe semnificative, mărimea efectelor au fost moderate (0.42, 0.45, 0.39, respectiv 0.51). Intervenția educațională prin care s-a urmărit modificarea sensibilității interculturale și a deschiderii față de elevii de etnie rromă în rândul studenților de la programul PIPP a condus la creșteri ale mediilor scorurilor și pentru celelalte două dimensiuni (dorința pentru interacțiuni constructive cu elevii de etnie rromă, respectiv evitarea etichetărilor, stereotipurilor și a prejudecăților), însă

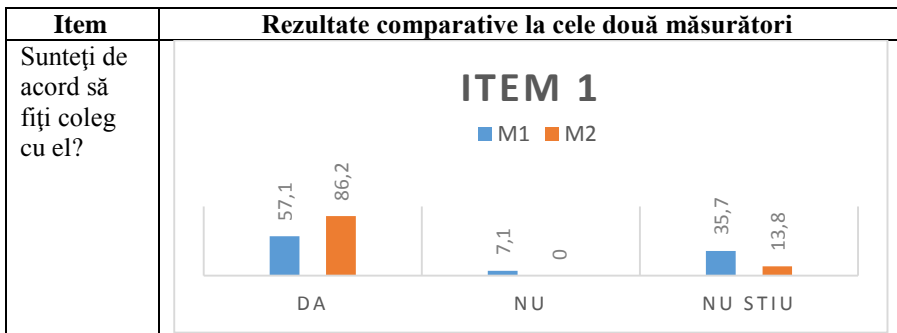
diferențele dintre măsurătorile efectuate înainte de realizarea demersului și după finalizarea acestuia nu a fost semnificative.

Tabelul 1. Medii și abateri standard în funcție de măsurători și grupul de participanți

Variabile dependente	Grupul experimental		Grupul de control	
	PRE	POST	1-a măsurătoare	a 2-a măsurătoare
Dorința pentru interacțiuni constructive	3.48 (0.46)	3.58 (0.47)	3.70 (0.51)	3.70 (0.52)
Respectul față de diferențele culturale și diversitate	3.57 (0.46)	3.77 (0.46)	3.75 (0.42)	3.74 (0.45)
Încrederea în interacțiunile cu elevii de etnie romă	3.51 (0.52)	3.75 (0.60)	3.88 (0.54)	3.91 (0.52)
Plăcerea produsă de interacțiuni	3.64 (0.65)	3.82 (0.58)	4.00 (0.58)	3.96 (0.60)
Atenția acordată interacțiunilor	3.28 (0.46)	3.38 (0.52)	3.22 (0.54)	3.22 (0.52)
Evitarea etichetărilor, stereotipurilor și a prejudecăților	3.62 (0.51)	3.76 (0.49)	3.83 (0.56)	3.81 (0.55)
STER – overall score	3.53 (0.37)	3.70 (0.36)	3.76 (0.39)	3.76 (0.39)

Notă: PRE – măsurătoarea realizată înainte de intervenția educațională; POST – măsurătoarea realizată după intervenția educațională. Între paranteze, sunt listate valorile abaterilor standard. Valorile stabilite cu caractere albine indică diferențe medii care au fost semnificative statistic.

Referitor la chestionarul *Toleranța în viziunea copiilor*, rezultatele obținute la cele două măsurători (Tabelul 2, unde M1=prima măsurătoare; M2=a doua măsurătoare), înainte și la finalul activităților de practică desfășurate de către studenții din grupul experimental la elevii clasei a 4-a implicate în experiment, evidențiază eficiența intervenției educaționale în educarea toleranței interetnice la elevi. Itemii chestionarului vizau răspunsul elevilor referitor la eventualitatea înmatriculării în clasa lor a unui elev de etnie romă.

<p>Ați accepta să vă fie coleg de bancă?</p>	<p style="text-align: center;">ITEM 2</p> <p style="text-align: center;">■ M1 ■ M2</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Categorie</th> <th>M1 (%)</th> <th>M2 (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>DA</td> <td>17,2</td> <td>62,1</td> </tr> <tr> <td>NU</td> <td>20,7</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>NU STIU</td> <td>62,1</td> <td>37,9</td> </tr> </tbody> </table>	Categorie	M1 (%)	M2 (%)	DA	17,2	62,1	NU	20,7	0	NU STIU	62,1	37,9
Categorie	M1 (%)	M2 (%)											
DA	17,2	62,1											
NU	20,7	0											
NU STIU	62,1	37,9											
<p>L-ați invita acasă la aniversare a voastră?</p>	<p style="text-align: center;">ITEM 3</p> <p style="text-align: center;">■ M1</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Categorie</th> <th>M1 (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>DA</td> <td>13,8</td> </tr> <tr> <td>NU</td> <td>17,2</td> </tr> <tr> <td>NU STIU</td> <td>69</td> </tr> </tbody> </table>	Categorie	M1 (%)	DA	13,8	NU	17,2	NU STIU	69				
Categorie	M1 (%)												
DA	13,8												
NU	17,2												
NU STIU	69												
<p>L-ați vizita acasă dacă ar fi bolnav?</p>	<p style="text-align: center;">ITEM 4</p> <p style="text-align: center;">■ M1</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Categorie</th> <th>M1 (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>DA</td> <td>13,8</td> </tr> <tr> <td>NU</td> <td>6,9</td> </tr> <tr> <td>NU STIU</td> <td>79,3</td> </tr> </tbody> </table>	Categorie	M1 (%)	DA	13,8	NU	6,9	NU STIU	79,3				
Categorie	M1 (%)												
DA	13,8												
NU	6,9												
NU STIU	79,3												
<p>Gândiți-vă dacă ați fi procedat la fel cu actualul coleg de bancă!</p>	<p style="text-align: center;">ITEM 5</p> <p style="text-align: center;">■ M1</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Categorie</th> <th>M1 (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>DA</td> <td>10,3</td> </tr> <tr> <td>NU</td> <td>89,7</td> </tr> <tr> <td>NU STIU</td> <td>0</td> </tr> </tbody> </table>	Categorie	M1 (%)	DA	10,3	NU	89,7	NU STIU	0				
Categorie	M1 (%)												
DA	10,3												
NU	89,7												
NU STIU	0												

Aceste rezultate dovedesc eficiența atât a activităților de instruire a studenților/viitori pedagogi pentru educarea toleranței la elevii claselor primare, dar și a activităților susținute de aceștia în sala de clasă, fapt ce demonstrează eficacitatea modelului psihopedagogic bidimensional de pregătire a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi. Desigur, modelul poate evolua, mai ales prin includerea unui fond de timp mai generos atât pentru pregătirea studenților cât și pentru

intervenția acestora în timpul stagiului de practică, pe aceleași coordonate stabilite în actualul model.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea realizată a contribuit la dezvoltarea teoriei și practicii educaționale prin fundamentarea teoretică, metodologică și experimentală a formării studenților/viitori pedagogi pentru educarea toleranței la elevii claselor primare.

Valorile principale ale cercetării sunt sistematizate în următoarele **concluzii generale**:

1. Analiza diferitor paradigme educaționale ne-a permis să deducem următoarele:
 - În Științele educației există două metaparadigme educaționale: *cognitivă* și *formativă* (de personalitate). În cadrul primei metaparadigme învățământul este interpretat prin analogie cu procesul de cunoaștere, accentuând latura conținutală în calitate de finalitate a actului de învățare; pe când, în cadrul metaparadigmei formative accentul se pune pe valorificarea potențialului fiecărui elev în parte, a intereselor și experiențelor acestora. Totodată, în cadrul acestei metaparadigme există mai multe abordări ale educației pentru toleranță: abordarea umanistă, abordarea constructivistă, abordarea formativă, abordarea euristică etc. Reieșind din conceptul postmodernismului în educație, în cercetarea noastră ne axăm pe interconexiunea acestor abordări, fără a prioritiza una sau altă abordare.
 - Valorificarea paradigmei *Educației pentru toleranță* nu diminuează dimensiunea sociocentrică a educației, ci invers, încearcă să se sincronizeze cu aceasta. Cu alte cuvinte, sincronizarea psihocentrismului și sociocentrismului în educație poate fi privită ca una din cele mai actuale tendințe pe plan internațional.
 - *Educația pentru toleranță* reprezintă o paradigmă educațională, care se axează pe conceptele fundamentale filosofice, culturale, psihologice și pedagogice despre om și procesele de dezvoltare individuală în raport cu potențialul propriu și particularitățile psihice și de vârstă.
2. Educarea toleranței presupune autocontrolul, autoorganizarea și participarea activă a elevilor în actul de învățare și, prin urmare, presupune o nouă proiectare și realizare a întregului proces educațional, în care ambele părți – profesori și elevi – își conștientizează obligațiile și modalitățile de atingere a finalităților – dezvoltarea individuală a elevului. Aceasta implică și o nouă abordare a formării inițiale a cadrelor didactice pentru realizarea educației toleranței, axată pe un ansamblu de legități, principii și condiții psihopedagogice.
3. Reieșind din obiectivele inițiale ale cercetării, conchidem următoarele.

În primul rând, că una din modalitățile de reactualizare a sistemului de învățământ este organizarea procesului educațional în baza principiilor concepției educației interculturale și educației pentru toleranță, prin care se subînțelege procesul ce va ține cont de particularitățile individuale ale elevului și ale mediului care condiționează aceste particularități, un învățământ care își

pune drept scop dezvoltarea efectivă a trăsăturilor individuale ale personalității spre propriul ei beneficiu și spre beneficiul societății în care ea urmează să trăiască. Educația orientată spre personalitate și formarea de atitudini, în conformitate cu obiectivele propuse, utilizează metode individuale adecvate și modalități de influențare a personalității și atitudinilor. Educația orientată spre personalitate este, la momentul de față, cel mai indicat concept de organizare a instruirii solicitat de societatea posttotalitară și spațiul cultural.

În al doilea rând, ca urmare a testării pe care am efectuat-o la prima etapă a experimentului, am dedus că absolvenții instituțiilor de învățământ cu profil pedagogic, de regulă, nu sunt pregătiți suficient pentru realizarea educației orientate spre personalitate în școală, iar profesorii folosesc sporadic doar unele elemente ale învățării centrate pe elev, mizând mai mult pe intuiție și pe experiența personală.

În al treilea rând, la prima etapă a experimentului am evidențiat, de asemenea, că un obstacol serios în pregătirea pentru educarea toleranței în instituțiile superioare este conștientizarea de către studenții absolvenți a faptului că sistemul modern de învățământ nu poate asigura pe deplin realizarea a ceea ce se numește educație orientată spre personalitate. Afirmările expuse mai sus ne-au condus la concluzia generală că odată ce teoria educației orientate spre personalitate, ca un imperativ al timpului, este cercetată și dezvoltată în știință pedagogică, iar aplicarea ei în practica pedagogică este în acord cu cerințele timpului, implementarea acesteia trebuie să se bucure de toată susținerea factorilor de decizie, a comunității pedagogice și a societății în întregime.

4. Studiarea teoriei educației interculturale și a educației pentru formarea atitudinii de toleranță, elaborarea modelului, realizarea experimentului, prelucrarea datelor obținute în timpul experimentului și în rezultatul propriei experiențe, aplicând metodele de comparare, confruntare, metodele inductive și deductive, precum și prin transferul de date similare, ne-au condus spre următoarele deducții:
 - Educația orientată spre personalitate s-a transformat dintr-o oportunitate într-o realitate a școlii contemporane pentru realizarea căreia trebuie să fie asigurate toate condițiile necesare.
 - Modelul de educație orientată spre personalitate poate fi conceput numai în corelare cu noțiunile științifice generale despre timp și societate și despre rolul profesorului ca subiect al procesului de studiu. Vorbind despre includerea noțiunilor date în acest model, noi punem accentul, în primul rând, pe asigurarea în practică a educației orientate spre personalitate la etapa de formare profesională a cadrelor didactice în instituțiile care pregătesc viitori pedagogi și, în al doilea rând, pe asigurarea aplicării ei în practica școlară reală. Întrebarea actuală care a devenit problema principală a cercetării noastre este de a determina demersul de inserție și condițiile care trebuie întrunite și interconectate pentru a asigura aplicarea educației

orientate spre personalitate și atitudini în pregătirea inițială a cadrelor didactice.

5. În cadrul experimentului pedagogic, care a avut drept scop identificarea interacțiunii dintre condițiile psihopedagogice de pregătire inițială a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi, am scos în evidență contradicțiile dintre așteptări și starea reală a procesului instructiv în școală, am determinat obiectivele de referință pentru activitatea ulterioară.

Una din condițiile majore pentru pregătirea eficientă a studenților pentru învățarea interculturală pentru formarea toleranței este elaborarea și implementarea cursului *Educație interculturală pentru valorile toleranței*, ca parte componentă a modelului de formare. Eficiența cursului este confirmată de schimbarea pozitivă privind dezvoltarea calităților profesionale ale viitorilor pedagogi, a interesului pentru personalitatea copilului, a capacității de a argumenta prin intermediul sistemului de metode de studiere a elevului, prin mijloacele și formele de lucru individual.

6. Pregătirea pentru educarea toleranței la elevi este asigurată de organizarea complexă a activității studenților, care presupune studiere continuă și sistematică a teoriei psihologice și pedagogice, interrelaționarea instruirii teoretice cu cea practică pe parcursul anilor de studii la universitate, în special pe parcursul ciclului întâi, comunicarea creativă cu studenții, organizarea activității diferențiate și independente. Individualizarea procesului de învățare nu e o condiție suficientă. Este necesar să se ofere viitorilor pedagogi consiliere și condiții necesare pentru dezvoltarea competenței de activitate independentă.
7. Stagiile de practică pedagogică constituie o oportunitate importantă în pregătirea studenților pentru predare din perspectiva educației pentru toleranță, dacă au la bază cunoștințe teoretice solide, cunosc principiile de activitate profesională, au un nivel ridicat al motivației de a cunoaște realitatea pedagogică. Predarea cursului *Educație interculturală pentru valorile toleranței*, precum și practica pedagogică, organizată din perspectiva educației pentru toleranță, au demonstrat că nu este eficient să implementăm învățarea interculturală în mod izolat, în interiorul procesului de predare a unei discipline separate. Pentru a asigura relevanța potențialului personalității, este necesar de creat un spațiu unic, care reprezintă, în opinia noastră, un sistem coerent de activități dezvoltative aplicate în cadrul studierii tuturor disciplinelor cu profil pedagogic.
8. Așadar, **problema științifică soluționată** rezidă în valorificarea fundamentelor sociale, psihologice și pedagogice în formarea inițială a cadrelor didactice din perspectiva paradigmei educației pentru toleranță ca factor determinant în asigurarea creșterii calității învățământului pedagogic. În baza concluziilor și rezultatelor cercetării am formulat următoarele

recomandări:

Pentru factori de decizii

- De valorificat și reflectat prevederile conceptuale ale *Educației pentru toleranță* în documente de politici educaționale.

- De promovat paradigma *Educației pentru toleranță* ca una prioritară în dezvoltarea sistemului de învățământ din România și Republica Moldova.
- De asigurat obligativitatea pregătirii inițiale și continue a cadrelor didactice pentru educația centrată pe cel ce învață.

Pentru cadre didactice universitare și școlare

- De promovat conceptul *Educației pentru toleranță* prin toate disciplinele academice.
- De valorificat prevederile conceptuale ale paradigmei *Educației pentru toleranță* în curricula academică și cea școlară.
- De redimensionat curricula de formare continuă a cadrelor didactice din perspectiva *Educației pentru toleranță*.

Pentru studenți-viitori pedagogi

- De participat activ și conștient în asimilarea prevederilor *Educației pentru toleranță*.
- De realizat tezele de licență și de master în problematica *Educației pentru toleranță*.

Pentru cercetători științifici

- De identificat problemele ce țin de promovarea *Educației pentru toleranță* și de formulat subiectele pentru cercetarea acestor probleme.
- De corelat cercetările teoretice privind *Educației pentru toleranță* cu cele aplicative.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării se implementează în procesul didactic prin predarea cursului universitar *Educație interculturală pentru valorile toleranței*, prin valorificarea fundamentelor teoretic-aplicative elaborate și structurate în Modelul psihopedagogic bidimensional de pregătire a studenților/cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi, inclusiv prin intermediul comunicărilor la conferințele științifice naționale și internaționale și a publicațiilor științifice: Conferința științifică națională cu participare internațională „*Integrare prin cercetare și inovare*”, Chișinău, edițiile 2017, 2018, 2019; Conferința științifică internațională CIEA 2018 The Fifth International Conference on *Adult Education Education for values - continuity and context* – Iași, România; Conferința științifică internațională The 8th International conference Edu World 2018 „*Education Facing Contemporary Issues*”, Universitatea din Pitești, Romania; Conferința științifică internațională The 8th International Conference on Intercultural Education and the 1st International Conference on Transcultural Health: „*The Value of Education and Health for a Transcultural and Global World*”, Almeria, Spania. Rezultatele obținute sunt publicate în 14 lucrări științifice: 11 articole științifice ca unic autor și 4 în calitate de co-autor, dintre care 3 în revistă indexată Web of Sciences, și 12 articole în reviste indexate în baze de date internaționale, materiale ale conferințelor internaționale și cu participare internațională.

BIBLIOGRAFIE

În limbă română:

1. ANTONESEI, L. Paideia. Fundamentele culturale ale educației. Iași: Polirom, 1996. 126 p. ISBN: 973-9248-08-x.
2. BĂRZEA C. Interculturalitate, multiculturalitate și educație interculturală. În: Revista de pedagogie, anul LI, nr. 1-6/2003, 2004. pp. 178-192. ISSN 0034-8678. 2007.
3. CALLO T. Pedagogia practică a atitudinilor. Chișinău: Litera, 2014. 240 p. ISBN 978-9975-74-340-2.
4. CAUNENCO I. Probleme psihologice ale formării toleranței etnice: Căutări și perspective. În: Didactica Pro ... 2008 № 2. p. 31-33. ISSN 1810-6455.
5. CHIRIAC, A., GUȚU, V. Educația interculturală în învățământul superior. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie Nicolae Testemițanu, 2013. 208 p.
6. CHIRIAC, A., GUȚU, V. Curriculumul intercultural: orientări, principii, resurse. Pedagogie, 9, 2007. p. 75-77.
7. CHIȚU S. Formarea empatiei cadrelor didactice. Chișinău: USM, 2005. 171 p. ISBN: 9975-9691-3-5.
8. CRAMARENCO C. (coord.) Toleranță - Comunicare - Relaționare. Sibiu: Astra, 2010. 330 p. ISBN: 978-973-0-09387-2.
9. CRISTEA, S. Fundamentele pedagogiei. Iași: Polirom, 2010. 371 p. ISBN 9734615629.
10. GAVRELIUC, A. (2011). Psihologie interculturală. Repere teoretice, diagnoze românești. Iași: Polirom. ISBN: 978-973-46-1883-5.
11. GORAȘ-POSTICĂ V. Precepte pentru edificarea unei pedagogii a toleranței. În: Didactica Pro... 2004 № 4 p. 41-43. ISSN 1810-6455.
12. GUȚU, V. Curriculum educațional. Cercetare. Dezvoltare. Optimizare. Chișinău: CEP USM, 2014. 230 p. ISBN 978-9975-71-526-3.
13. GUȚU VI. Modelul universitar de formare inițială a cadrelor didactice: repere conceptuale, diagnostice și prospective. În: Studentul – viitor profesor față în față cu școala. Chișinău: Centrul editorial PRO DIDACTICA, 2003, p.9-16. ISSN 1810-6455.
14. GUȚU VL., LEFTER L. Particularitățile psihopedagogice de formare inițială a cadrelor didactice în contextul educației centrate pe elev. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe ale Educației, Categoria B, Chișinău: CEP USM, 2016, nr 9(99), p. 44-50. ISSN 1857-2103 ISSN online 2345-1025.
15. HADÎRCĂ I. Toleranța dintre valuri. În: Didactica Pro... 2004a № 4 p. 2-7. ISSN 1810-6455.
16. HADÎRCĂ M. Educația pentru toleranță în cadrul orelor de dirigenție. În: Didactica Pro..., 2004b, nr. 3/ 85. p. 55-59. ISSN 1810-6455.
17. HANDRABURA L. Toleranța ca valoare personală și interpersonală (valorificarea proiectelor didactice) În: Didactica Pro... 2006, № 2-3 p. 76-78. ISSN 1810-6455.

18. JOIȚA E. Formarea pedagogică a profesorului. Instrumente de învățare cognitiv-constructivistă. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007. 400 p. ISBN: 978 973 30 1694 6.
19. NEDELICU, A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. 208 p. ISBN: 978-973-46-1173-7.
20. NEDELICU, A. Învățarea interculturală în școala. Ghid pentru cadrele didactice. București: Editura Humanitas Educational, 2004. p 205. ISBN 973-828-99-55.
21. PÂSLARU VI. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Litera, 2003. 320 p. ISBN 978-997-59-12-082
22. PÂSLARU, VI. Valoare și educație axiologică: definiție și structurare. În: Didactica Pro, 2006, nr.1(35), pp. 3-5. ISSN 1810-6455.
23. REARDON B. Toleranța - calea spre pace. Chișinău: ARC, 2004. 60 p. ISBN 9975-61-355-1.
24. RUS C., BOTA O. (coord.) Educație interculturală în comunități multietnice. Timișoara: Institutul Intercultural Timișoara, 2002.
25. SALAT, L. Multiculturalismul liberal. Iași: Polirom, 2001. 360 p. ISBN: 973-683-757-2.
26. SILISTRARU N. Valori ale educației moderne. Chișinău: IȘE, 2006. 176 p. ISBN: 9789975968508.
27. SILISTRARU, N. Educația pentru identitate etnică. În Hadîrcă, M. (coord.). Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei & Institutul de Științe ale Educației, 2011. 181 p.
28. ȚURCAN (BĂLȚAT) L. Formarea cadrelor didactice prin valorile toleranței. Chișinău: Tipogr. UPSC Ion Creangă, 2015. 263 p. ISBN: 978-9975-46-242-6.
29. VRĂȘMAȘ E., NICOLAE, S., VRĂȘMAȘ, T. Pași spre educația incluzivă în România. MECT, RENINCO, UNICEF, București: Omega Print, 2008. 177 p. ISBN: 973-87093-9-3.

În limbă straină:

30. ABOUD F., DOYLE A. Parental and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 1996, 20, p. 371-383. ISSN: 0022-1031.
31. AJZEN I., FISHBEIN M. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1980. 274 p. ISBN 9780139364358.
32. BOGHIAN I. Methodological Guidelines for Elaborating the Curriculum of Intercultural Education with a Focus on the Values of Tolerance. În: *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2018, 10(4), pp. 249-264. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
33. BOGHIAN I. Empowering Teachers to Deal with Classroom Diversity. În: *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2019a, 11(3), pp. 1-10. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
34. BOGHIAN I. Building Teacher Intercultural Competence to Adress Cultural Diversity in Class. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale*, vol. 1, 2019b – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu

- participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 44-49.
35. **GUȚU VL., BOGHIAN I.** A Bidimensional Psycho-pedagogical Model for Tolerance Education. În: Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2019a, 11(4), pp. 1-16. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
 36. **GUȚU VL., BOGHIAN I.** A Model for Tolerance Education in Teacher Training. În: Științe sociale, vol. 1, 2019b – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 59-64.
 37. FISHBEIN H. D., IMAI S. Preschoolers select playmates on the basis of gender and race. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 1993 14, pp. 303-316. ISSN: 0193-3973.
 38. HAYDON G. *Values in Education*. London: Bloomsbury Publishing, 2007. 247 p. ISBN 9780826423962.
 39. HOGG M.A., ABRAMS D. *Social identifications. A social psychology of intergroup relations and group processes*. London: Routledge, 1988. 288 p. ISBN-13: 978-0415006958, ISBN-10: 0415006953.
 40. NESDALE D., GRIFFITHS J. DURKIN K., MAASS A. Empathy, group norms and children’s ethnic attitudes. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2005, 26, pp. 623-637. ISSN: 0193-3973.
 41. NESDALE D., PELYHE, H. Effects of peer rejection on children: Social anxiety, self-esteem, and attitudes towards the in-group and out-group. *European Journal of Developmental Psychology*, 2009, 6, pp. 294-317. ISSN 17405610.
 42. NIETO S., BODE, P. *Affirming Diversity, The sociopolitical context of multicultural education*. New York: Longman, 2018. 480 p. ISBN-13: 978-0131367340, ISBN-10: 013136734X.
 43. POWELL R. G., CASEAU D. *Classroom Communication and Diversity*. Mahwah New Jersey, 2004. London: LEA. ISBN 1-4106-1029-2 Master e-book ISBN.
 44. SALGUR S., A. The importance of the teacher in intercultural education. *International Journal of Global Education*, 2013, 2(1), pp. 1-5. ISSN: 2146-9296.
 45. TIEDT P.L., TIEDT I.M. *Multicultural teaching: A handbook of activities, information, and resources*, 8th Edition, London: Pearson, 2009. 432 p. ISBN ISBN-13: 978-0137011018, ISBN-10: 0137011016.
 46. THOMAE M., BIRTEL M.D. WITTEMANN J. *The Interpersonal Tolerance Scale (IPTS): Scale Development and Validation*. Paper presented at the 2016 Annual Meeting of the International Society of Political Psychology, Warsaw, Poland, 13th-16th July 2016.
 47. Ясвин В. Исследование толерантности в школе // Школьный психолог 2009 № 20 с. 17-32.

48. WLODKOWSKI R. J., GINSBERG, M. B. Diversity and motivation: Culturally responsive teaching. San Francisco: Jossey-Bass, 1995. 464 p. ISBN-13: 978-0787996116, ISBN-10: 0787996114.

Referințe la surse electronice:

49. Guvernul României. Legea Educației Naționale Nr. 1/2011 din România (actualizată la data de 18.07.2019). [citată la 03.10.2019] Disponibil la <https://edu.ro/sites/default/files/fi%C8%99iere/Legislatie/2019/Legea%20nr%201%20Educatiei%20Nationale%20actualizata%202019.pdf>.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI

1. Boghian I. Empowering Teachers to Deal with Classroom Diversity. În: Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2019, 11(3), pp.1-10. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
2. Boghian I. Methodological Guidelines for Elaborating the Curriculum of Intercultural Education with a Focus on the Values of Tolerance. În: Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2018, 10(4), pp. 249-264. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
3. Guțu VI., Boghian I. A Bidimensional Psycho-pedagogical Model for Tolerance Education. În: Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2019, 11(4), pp. 1-16. ISSN: 2066-7329 e-ISSN: 2067-9270.
4. Boghian I. Toleranța – de la valoare umană la atitudine profesională. Studii și cercetări științifice. Seria Filologie, vol. 43, nr. 1, 2020. pp. 78-90. ISSN 2559 – 3455, ISSN-L 1224-841X.
5. Boghian I. Teachers' Perspectives on tolerance education. A Literature review. În: Journal of Innovation in Psychology, Education and Didactics, 2016, 20(2), pp. 136-142. ISSN: 2247-4579 E-ISSN: 2392-7127.
6. Boghian I. A Psycho-pedagogical approach to the concept of tolerance. În: Journal of Innovation in Psychology, Education and Didactics, 2017a, 21(1), pp. 97-110. ISSN: 2247-4579 E-ISSN: 2392-7127.
7. Boghian I. The values of tolerance education. A literature review. În: Journal of Innovation in Psychology, Education and Didactics, 2017b, 21(2), pp. 205-220. ISSN: 2247-4579 E-ISSN: 2392-7127.
8. Boghian I. Methodological Guidelines for Teaching Intercultural Education. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Stiințe ale educației, 2019, nr. 5 (125), p. 87-93. ISSN 1857-2103 ISSN online 2345-1025.
9. Boghian I. Values Promoted by Intercultural Education. În: Proceedings of CIEA 2018 The Fifth International Conference on Adult Education Education for values - continuity and context. Editografica, Bologna (Italy), ISBN 978-88-87729-48-1, 2018, pp. 383-390.
10. Cojocariu V.-M, Boghian I. Discrimination Of Children In The Romanian Educational System. În: The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, 2019, Volume LXVII, The 8th International conference Edu World 2018 „EDUCATION FACING CONTEMPORARY WORLD ISSUES” University of Pitesti, Romania, 9th - 10th November 2018, pp. 119-128. e-ISSN: 2357-1330.

11. Cojocariu V.-M, Boghian I. Poverty Discrimination of Children in School. În: The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, 2019, Volume LX, The 8th International Conference on Intercultural Education and the 1st International Conference on Transcultural Health: THE VALUE OF EDUCATION AND HEALTH FOR A transcultural AND GLOBAL WORLD, Almeria, Spain, 20-22 June, 2018, pp. 195-203. e-ISSN: 2357-1330.
12. Boghian I. Building Teacher Intercultural Competence to Adress Cultural Diversity in Class. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale, vol. 1, 2019 – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 44-49.
13. Guțu VL., Boghian I. A Model for Tolerance Education in Teacher Training. În: Științe sociale, vol. 1 – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 59-64.
14. Boghian I. Intercultural Education: A Pedagogical Approach to Cultural Diversity. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale 2018 – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 172-176.
15. Boghian I. Approaches to the Concept of Tolerance. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale 2017 – Rezumate ale comunicărilor de la Conferința națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău: CEP USM, ISBN 978-9975-149-50-1, pp. 242-245.

ADNOTARE

Boghian Ioana, „Valențe psihopedagogice de formare inițială a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi”, teză de doctor în științe ale educației, Chișinău, 2021

Structura tezei: lucrarea cuprinde introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 273 de surse, 154 pagini text de bază, 9 anexe. Lucrarea conține 18 tabele, 10 diagrame și 1 figură. Rezultatele cercetării s-au concretizat în 15 (11 ca unic autor, 4 în coautorat) articole științifice publicate în reviste științifice și/sau prezentate în cadrul conferințelor internaționale și cu participare internațională.

Cuvinte-cheie: educație interculturală, educație pentru toleranță, atitudinea de toleranță, formarea cadrelor didactice, model psihopedagogic bidimensional de pregătire a cadrelor didactice, practică pedagogică, curriculum universitar.

Domeniul de cercetare: Teoria generală a educației.

Scopul cercetării constă în fundamentarea teoretică și validarea experimentală a Modelului psihopedagogic bidimensional de formare inițială a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevii claselor primare.

Obiectivele cercetării includ analiza multiaspectuală a problemicii toleranței ca valoare umană și a formării cadrelor didactice pentru formarea toleranței la elevii claselor primare; fundamentarea conceptuală a formării inițiale a cadrelor didactice în contextul educației centrate pe toleranță; evidențierea condițiilor psihopedagogice de formare a cadrelor didactice pentru formarea toleranței la elevi; elaborarea modelului psihopedagogic bidimensional de formare inițială a cadrelor didactice pentru formarea toleranței la elevi; validarea experimentală a modelului psihopedagogic bidimensional de formare inițială a cadrelor didactice prin aplicarea cursului *Educație interculturală pentru valorile toleranței*.

Noutatea științifică și semnificația teoretică este determinată de prezentarea și argumentarea particularităților procesului de formare inițială a cadrelor didactice din perspectiva formării toleranței la elevi; introducerea cursului academic *Educație interculturală pentru valorile toleranței* ca bază, și integrarea conceptului educației pentru toleranță în structura cursurilor de bază și a cursurilor de specialitate la disciplinele psihopedagogice; organizarea stagiilor de practică pedagogică cu accent pe formarea toleranței la elevi; construirea unui model de formare inițială a cadrelor didactice în vederea instruirii studenților pentru formarea toleranței la elevi.

Problema științifică soluționată: valorificarea fundamentelor sociale, psihologice și pedagogice în formarea inițială a cadrelor didactice din perspectiva paradigmei educației pentru toleranță ca factor determinant în asigurarea creșterii calității învățământului pedagogic.

Valoarea aplicativă a cercetării este dată de faptul că modelul psihopedagogic bidimensional propus asigură o componentă a formării inițiale a cadrelor didactice pentru educarea toleranței la elevi. Modelul a fost aplicat în cadrul Universității Vasile Alecsandri din Bacău, România și poate fi recomandat pentru formarea inițială a cadrelor didactice cu diverse specializări. Cursul academic *Educația interculturală pentru valorile toleranței* poate fi adaptat și pentru formarea continuă a cadrelor didactice.

Implementarea rezultatelor cercetării s-a realizat prin aplicarea curriculumului *Educație interculturală pentru valorile toleranței*, manualului și a ghidului metodologic asociate acestuia în procesul de formare inițială a cadrelor didactice din instituțiile de învățământ superior; prin redimensionarea altor discipline psihopedagogice din perspectiva educației pentru toleranță; prin introducerea subiectelor privind educația pentru toleranță în programele de formare continue a cadrelor didactice precum și prin publicațiile științifice și metodologice ale autorului.

АННОТАЦИЯ

БОГИАН Иоанна, «Психопедагогический потенциал первичной подготовки дидактических кадров для воспитания толерантности у школьников», диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук, Кишинэу, 2021

Структура работы. Диссертация состоит из введения, трех глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии из 273 наименований, 9 приложений, 154 страницы основного текста, 18 таблиц, 10 диаграмм и 1 рисунок. Результаты исследования опубликованы в 15 научных трудах (11 – в качестве единого автора, 4 в соавторстве) в научных журналах и/или представлены на международных конференциях и на конференциях с международным участием.

Ключевые слова: межкультурное воспитание, воспитание толерантности, отношение к толерантности, подготовка дидактических кадров, двусторонняя психопедагогическая модель подготовки дидактических кадров, педагогическая практика, университетский куррикулум.

Область исследования: Общая теория воспитания.

Цель исследования состоит в теоретическом обосновании и в экспериментальной проверке двусторонней психопедагогической модели первичной подготовки дидактических кадров для воспитания толерантности у учащихся начальных классов.

Задачи исследования включают многоплановый анализ проблемы толерантности как общечеловеческой ценности и подготовки дидактических кадров для воспитания толерантности у учащихся начальных классов; концептуальное обеспечение первичной подготовки дидактических кадров в контексте толерантно-центрированного образования; выявление психопедагогических условий подготовки дидактических кадров для воспитания толерантности у учащихся; разработка двусторонней психопедагогической модели первичной подготовки дидактических кадров к развитию толерантности у учащихся; экспериментальная проверка двусторонней психопедагогической модели первичной подготовки дидактических кадров посредством введения курса «Межкультурное образование для ценностей толерантности».

Научная новизна и теоретическая значимость исследования определены изложением и аргументацией особенностей процесса первичной подготовки дидактических кадров с точки зрения формирования толерантности у учащихся; введение в качестве основы академического курса «Межкультурное образование для ценностей толерантности» и интеграция концепции воспитания толерантности в структуру базовых и специализированных курсов по психопедагогическим дисциплинам; организация педагогической практики с упором на развитие толерантности у учащихся; построение модели первичной подготовки дидактических кадров с целью обучения студентов формированию толерантности у учащихся.

Решение научной проблемы заключается в рассмотрении социальных, психологических и педагогических основ первичной подготовки дидактических кадров с точки зрения парадигмы воспитания толерантности в качестве основного фактора развития качества педагогического образования.

Практическая значимость исследования. Предлагаемая двухмерная психопедагогическая модель является важным компонентом первичной подготовки дидактических кадров для воспитания толерантности у учащихся. Модель была применена в университете «Василе Александри», Бакэу, Румыния, и может быть рекомендована для первичной подготовки дидактических кадров различных специальностей. Университетский курс «Межкультурное образование для ценностей толерантности» также может быть адаптирован для непрерывного образования дидактических кадров.

Внедрение результатов исследования: применение куррикула «Межкультурное образование для ценностей толерантности», методического пособия и руководства по данному курсу в процессе первичной подготовки дидактических кадров в высших учебных заведениях; введение изменений в другие психопедагогические дисциплины с учётом воспитания толерантности; включение тем о воспитании толерантности в программы непрерывного образования дидактических кадров, а также представление результатов исследования в научных и методических публикациях автора.

ANNOTATION

Boghian Ioana, "Psycho-pedagogical values of initial training of teachers for the education of tolerance at students", Doctoral thesis in education sciences, State University of Moldova, Chisinau, 2021

Structure of the thesis: the paper includes an introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 273 sources, 154 pages of basic text, 9 annexes. The paper contains 18 tables, 10 diagrams and 1 figure. The results of the research were materialized in 15 (11 as a single author, 4 as co-author) scientific articles published in scientific journals and/ or presented at international conferences and with international participation.

Keywords: intercultural education, tolerance education, tolerance attitude, teacher training, psycho-pedagogical model of teacher training, pedagogical practice, university curriculum.

Research field: General theory of education.

The purpose of the research consists in the theoretical foundation and the experimental validation of the two-dimensional psycho-pedagogical model of initial training of teachers for the education of tolerance to the students of the primary classes.

The research objectives include the multi-spectral analysis of the problem of tolerance as a human value and the training of teachers to build tolerant attitudes at primary-school pupils; conceptual foundation of the initial training of teachers in the context of tolerance-centered education; highlighting the psycho-pedagogical conditions of teacher training for tolerance training in students; elaboration of the psycho-pedagogical model of initial training of teachers to build tolerant attitudes at students; experimental validation of the psycho-pedagogical model of initial training of teachers by applying the course *Intercultural education for tolerance values*.

The scientific novelty and the theoretical significance is determined by presentation and argumentation of the particularities of the initial teacher training process from the perspective of building tolerance attitudes at pupils; the implementation of the academic course *Intercultural education for the values of tolerance* as a basis, and the integration of the concept of education for tolerance in the structure of the basic courses and of the specialized courses in the psychopedagogical disciplines; the organization of the pedagogical practice internships with emphasis on building tolerant attitudes at primary-school pupils; building a model of initial teacher training to train students to build tolerance at pupils.

The scientific problem solved by this research consists in capitalizing on the social, psychological and pedagogical foundations in the initial training of teachers from the perspective of the tolerance education paradigm

The applicative value of the research is given by the fact that the proposed psycho-pedagogical model provides a component of the initial teacher training to build tolerant attitudes at pupils. The model was applied at the Vasile Alecsandri University in Bacău, Romania and can be recommended for the initial training of teachers with various specializations. The academic course *Intercultural education for the values of tolerance* can also be adapted for the continuous teacher training.

The implementation of the research results was achieved by applying the curriculum *Intercultural education for the values of tolerance*, the manual and the methodological guide associated with it in the process of initial teacher training from higher education institutions; by resizing other psycho-pedagogical disciplines from the perspective of tolerance education; by introducing tolerance education topics into the teacher training programs as well as by the author's scientific and methodological publications.

BOGHIAN Ioana

**VALENȚE PSIHOPEDAGOGICE DE FORMARE ÎNȚIALĂ
A CADRELOR DIDACTICE PENTRU EDUCAREA
TOLERANȚEI LA ELEVI**

**Rezumatul tezei de doctor în științe ale educației
Specialitatea: 531.01 – Teoria generală a educației**

Aprobat spre tipar: 08.02.2021	Formatul hârtiei 60×84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj 50 exemplare
Coli de tipar:	Comanda nr. /21

Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova
Str.A.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009